I. AKMENS IR BRONZOS AMŽIŲ PAMINKLAI

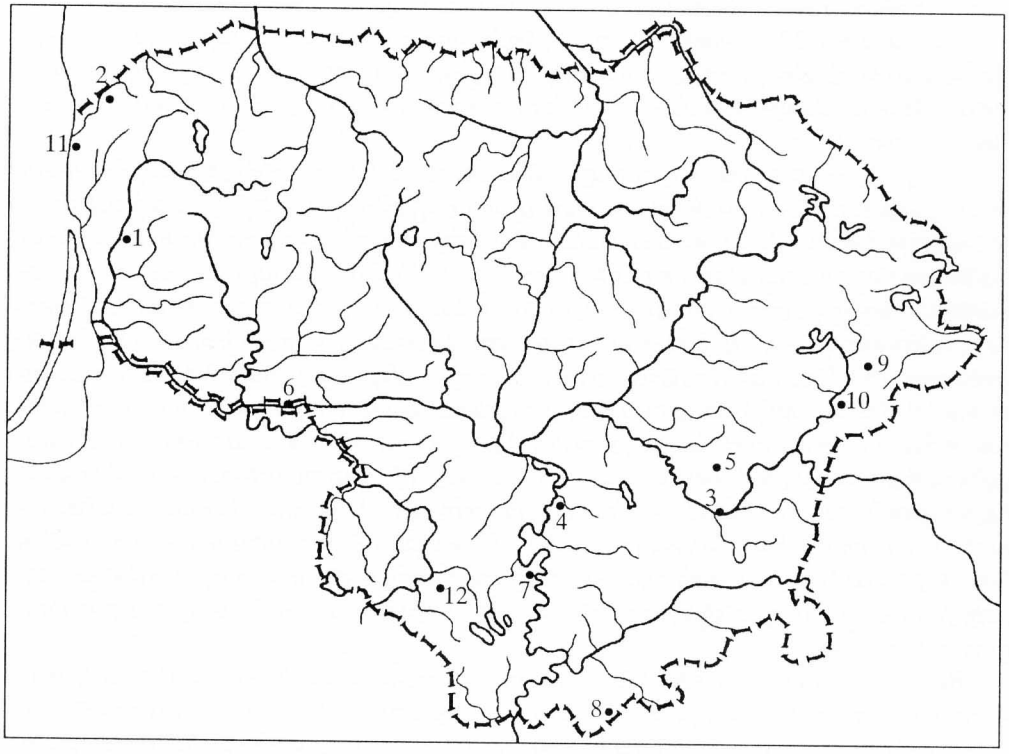

1 pav. Akmens ir bronzos amžių paminklai:
Fig. 1. Monuments of Stone and Bronze Ages:

1 – Baitai (žr. IV), 2 – Benaičiai, 3 – Gudeliai (žr. III), 4 – Lapainia, 5 – Miškiniai, 6 – Naudvaris (žr. IV), 7 – Norkūnai (žr. II), 8 – Paramėlis, 9 – Rėkučiai, 10 – Sudota, 11 – Šventoji, 12 – Turlojiškės.

ŠVENTOSIOS ARCHEOLOGINIO KOMPLEKSO ŽVALGYMAI IR KASINĖJIMAI

Vygandas JUODAGALVIS

2001 m. buvo organizuota KVAD, LII, KPC, MAK išvyka į Šventąją, kurios metu buvo aptarta Šventosios archeologinio komplekso padėtis ir tolesnis likimas. Buvo nutarta parengti ilgalaikių archeologinių tyrinėjimų programą, kuri padėtų išspręsti Šventosios archeologinio komplekso apsaugos problemą. Visa komplekso teritorija turėtų būti archeologiškai išžvalgyta, nustatant konkrečius plotus, kuriuos tikslinga saugoti arba eliminuoti iš apibrėžtos teritorijos. Pagal parengtą tyrinėjimų programą buvo numatyta tiksliai lokalizuoti žinomus archeologinius objektus ir galutinai įvertinti paminkliškumą; nustatyti kultūrinio sluoksnio ar radinių paplitimo ribas anksčiau tyrinėtose archeologinėse gyvenvietėse bei radimvietėse; išaiškinti naujus saugotinus archeologinius objektus.

2002 m. rugsėjo – spalio mėn. buvo organizuota archeologinė ekspedicija Šventojoje, kurios metu archeologiniai tyrinėjimai buvo vykdomi šiomis kryptimis: bendras archeologinio komplekso teritorijos žvalgymas, kasant žvalgomuosius šurfus; archeologiniai kasinėjimai ištirtų plotų pakraščiuose; archeologiniai kasinėjimai numatomų statybų ar kitokios ūkinės veiklos, keliančios grėsmę išlikusiems kultūriniams sluoksniams, vietose.

Buvo atlikti Šventosios IV gyvenvietės Š pakraščio kasinėjimai. Tuo pat metu buvo žvalgomas plotas į Š nuo Manciškės kelio, kur iš ankstesnių tyrinėjimų buvo žinomos Šventosios 25–28 gyvenvietės.

Šventosios archeologinis kompleksas, kurį sudaro 40 objektų (durpyninės neolito gyvenvietės, radimvietės, žalvario amžiaus užtvanka) apima plotą tarp Šventosios miestelio (Palanga II) šiaurėje, plento Klaipėda–Liepoja rytuose, Manciškės kaimo pietuose ir Baltijos jūros pakrantės vakaruose.

Priešistorinės ir ankstyvojo istorinio laikotarpio durpyninės gyvenvietės kultūros vertybių pavelde užima ypatingą vietą. Vandens ir oro nepraleidžiantys durpių sluoksniai durpyninėse gyvenvietėse sudaro sąlygas išlikti organininės kilmės radiniams – kaulo, rago, medžio ir kt. dirbiniams. Ne mažiau svarbi yra kultūrinių sluoksnių su radiniais stratifikacija, atsiradusi natūraliai formuojantis buvusių vandens telkinių nuosėdoms.

Pažeidus per kelis tūkstantmečius ar šimtmečius nusistovėjusią trapią pusiausvyrą durpyninės gyvenvietės aplinkoje – pažeminus gruntinio vandens lygį ar tik arimu išjudinus dengiančius durpių sluoksnius, visa ši vertinga informacija ir unikalūs radiniai per keliolika ar net keletą metų negrįžtamai sunyksta.

Neaiški Šventosios archeologinio komplekso paminklosauginė situacija, nors į respublikinės reikšmės archeologijos paminklų sąrašus paminklas įtrauktas dar tarybiniais metais. Dabar paminklinėje teritorijoje vydomi įvairūs ūkiniai darbai, pradedant žemdirbyste ir baigiant kapitaline statyba. Neišvengiamai kyla konfliktai tarp naujųjų žemės naudotojų ir paminklosaugos institucijų. Ši nepatenkinama padėtis ne kartą buvo nagrinėjama tiek

archeologinėje literatūroje, tiek mokslinėse ir paminklosauginėse konferencijose. Jei tokia situacija išliks ir ateityje, vienas reikšmingiausių Europos akmens amžiaus paminklų – Šventosios archeologinis kompleksas – neabejotinai bus sunaikintas.

Šventosios 4-oji radimvietė buvo 1 km nuo dabartinio jūros kranto, į P nuo staigaus asfaltuoto pagrindinio pietinio kelio į Šventąją linkio į Š ir V nuo kelio, vedančio į vandenvietę.

Tiriamasis plotas buvo pasirinktas tarp Šventosios II gyvenvietės bei 4-osios radimvietės ir prišlietas prie 1997–1998 m. tyrinėto 4-osios radimvietės ploto ŠV kraštinės (2 pav.). Stratigrafiškai sluoksniai nesiskyrė nuo ankstesnių metų tyrinėjimų duomenų: 40–65 cm gylyje po velėna ir durpėmis aptiktas žalsvos gitijos sluoksnis, kuris R perkasos dalyje buvo 175 cm gylyje nuo žemės paviršiaus. Giliau slūgsojo iki 10 cm storio ištisas žuvų kaulų sluoksnis, žemiau, iki pat smulkiagrūdžio sterilaus smėlio, – gitija. R perkasos dalyje smulkiagrūdis sterilus smėlis buvo pasiektas 210 cm gylyje nuo žemės paviršiaus. Kitų perkasos sienelių stratigrafija analogiška P kraštinės stratigrafijai. Kaip ir ankstesnių tyrinėjimų metu gitijoje sąlyginai išskirti 2 kultūrinio sluoksnio horizontai, kurie nesiskyrė nei spalva, nei sudėtimi, tačiau skyrėsi tankumu, kurį įmanoma buvo pajusti tik kasant. Tiriamasis plotas buvo smarkiai apardytas agrodrenažo kanalo ir požeminių komunikacijų.

Daugiausia radinių surasta centrinėje perkasos dalyje, vidurinės gitijos sluoksnyje. Visi aptikti radiniai – artefaktai ir ne – buvo žymimi lauko planuose, fiksuojant tikslų aukštį, nes atidengiant radinį pradžioje ne visuomet iš karto buvo aišku, kas surasta. Aptikta 130 vnt. keramikos su augalinėmis

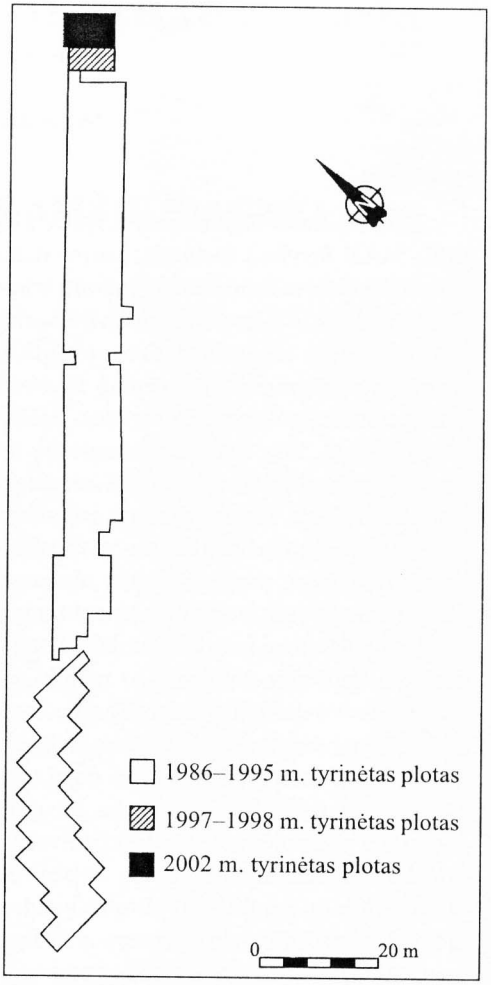

2 pav. Tyrinėti plotai Šventosios 4-oje radimvietėje. *V. Juodagalvio brėž.*
Fig. 2. The explored areas in Šventoji 4 find spot.

ir mineralinėmis priemaišomis molyje, 17 gintaro radinių, kaulinė yla, 3 amuletai – žvėrių dantys su pragręžtomis pakabinimui skylutėmis (3 pav.), 3 akmeniniai pasvarai, plūdė iš pušies žievės, 6 titnaginiai radiniai, keletas apdorotų medžio gabalų, tarp jų – šakių unguriams medžioti fragmentai ir tauro ragas.

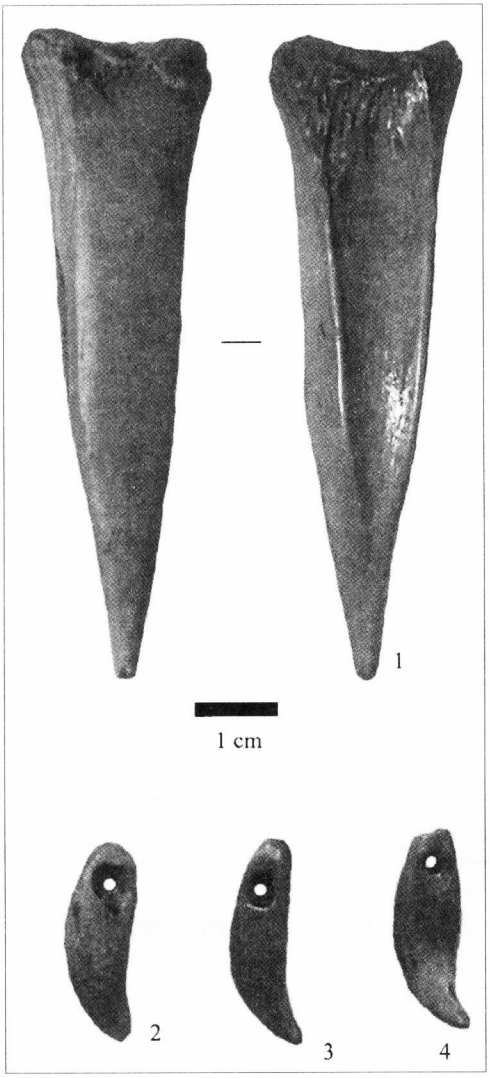

3 pav. Kaulinė yla (1) ir žvėrių dantų kabučiai (2–4). *V. Juodagalvio nuotr.*
Fig. 3. A bone awl (1) and pendants of animal teeth (2–4).

Šventosios 26 gyvenvietė buvo vakariniame lagūnos krante, į Š nuo Manciškių kelio, 70–100 m į R nuo vakarinio atvirojo melioracijos kanalo, ties jo žiotimis ir apie 150 m į PV nuo vandenvietės.

Šventosios 26 gyvenvietėje ištirtas 24 m^2 plotas Š paminklo dalyje. Aptiktas kultūrinis sluoksnis su keramika, titnaginiais, gintariniais ir mediniais radiniais, būdingais neolitinei Narvos kultūrai. Paimta medžiaga radiokarboniniam datavimui. Nustatyta, kad paminklas galutinai neištirtas. Šventosios 26 gyvenvietė yra patekusi į numatomų statybų plotą. Be to, paminklas ariamas.

Kultūrinio sluoksnio – 10–15 cm storio dumblino smėlio – paviršių dengė iki 40 cm storio durpių sluoksnis. Po kultūriniu sluoksniu užfiksuotas iki 20 cm storio balkšvo smėlio sluoksnis, giliau – durpės ir

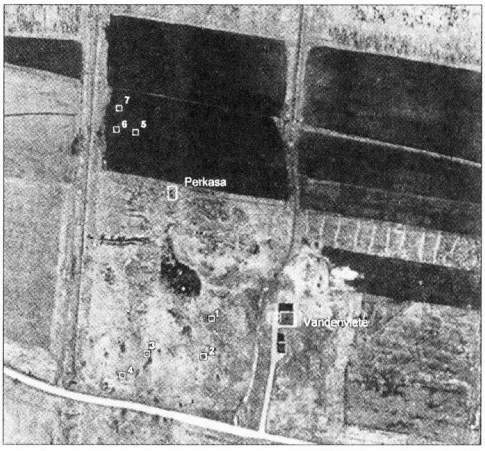

4 pav. Žvalgomosios perkasos Šventosios 25–28 gyvenviečių aplinkoje.
Fig. 4. Surveyed trenches in the settlements of Šventoji 25–28.

aleuritai. Visi radiniai koncentravosi viršutiniame dumblino smėlio horizonte.

Gyvenvietės tyrinėjimų metu buvo aptiktos 9 labai sunykusios puodų šukelės, 7 titnaginiai radiniai, 80 gintaro radinių (neskaičiuojant smulkių 0,5 cm dydžio nuoskalėlių), tarp jų – 4 trapecinės ir stačiakampės formos nebaigti kabučiai. Be to, aptikta gyvulių kaulų sankaupa ir medinis kuolas buku galu, pastatytas ant gulinčio medžio padelio.

Plotuose tarp Šventosios 25 ir 28 gyvenviečių iškastos 7 žvalgomosios perkasos po 4 m^2 ploto kiekviena (4 pav.). Iš viso ištirtas 28 m^2 plotas. Žvalgomosiose perkasose kultūrinio sluoksnio neaptikta, tačiau pavienių gintarinių radinių pasitaikė. Nemažai jų surinkta ir ariamoje dirvoje tarp Šventosios 26 ir 28 gyvenviečių.

2002 m. Šventosios archeologinio komplekso tyrinėjimai parodė, jog tarp anksčiau ištirtų plotų dar yra nemažai vietų, kuriose išliko kultūrinis sluoksnis. Taigi teigti, kad Šventosios 4 ir 26 gyvenvietės visiškai ištirtos, nėra pagrindo. Privatiems savininkams išdalytuose žemės sklypuose statybos dar nevykdomos, tačiau ariama. Būtina iki statybų pradžios ištirti išlikusį kultūrinį sluoksnį ir sustabdyti savavališką žemės arimą paminklinėje teritorijoje.

SURVEYS AND DIG IN ŠVENTOJI ARCHAEOLOGICAL COMPLEX

In 2002 there was explored and surveyed the Šventoji archaeological complex. During the exploration the Šventoji 26 settlement was surveyed, where the area of 24 m^2 was explored. It was revealed that the site had not been explored completely. The area between the Šventoji 2 settlement and Šventoji 4 settlement was also explored where artefacts of pottery, bone, horn, stone and amber belonging to the Narva culture were found.

BENAIČIŲ KAPINYNAS IR SENOVĖS GYVENVIETĖ

Algimantas MERKEVIČIUS

2002 m. VU tęsė Benaičių kapinyno tyrinėjimus, pradėtus 2000 m. *(žr. ATL 2000 metais,* V., 2001, p. 14–16*)*. Tyrinėjimų metu buvo surasti ir nežinomos senovės gyvenvietės bei kaimavietės kultūriniai sluoksniai, todėl galima kalbėti apie kompleksinį objektą. Tyrimus finansiškai parėmė KVAD ir VU. Pagrindinis tyrimų tikslas – Benaičių archeologinių objektų teritorijos tikslinimas. Be to, buvo tiriama teritorija netoli 2000 m. įrengtos žvyrduobės, nes vietiniai gyventojai ir toliau iš jos kasa žvyrą taip naikindami šį objektą. 2002 m. tyrimų metu buvo ištirtos 8 perkasos, kurių bendras plotas – 150 m^2. Perkasos buvo atmatuotos į Š, P, PV, ŠR ir R nuo 2000 m. ištirtų perkasų bei žvyrduobės.

Perkasa 5 buvo atmatuota į PV nuo žvyrduobės. Jos dydis – 2x10 m. Perkasa orientuota R–V kryptimi. Minėtos perkasos V dalyje, apie 50 cm gylyje, geltono smėlio sluoksnyje atsidengė T formos smėlingo juodžemio dėmė su pavieniais degėsiais, orientuota ŠV–PR kryptimi. Jos ilgis – 90 cm, plotis vidurinėje dalyje – 20 cm, plotis R pla-

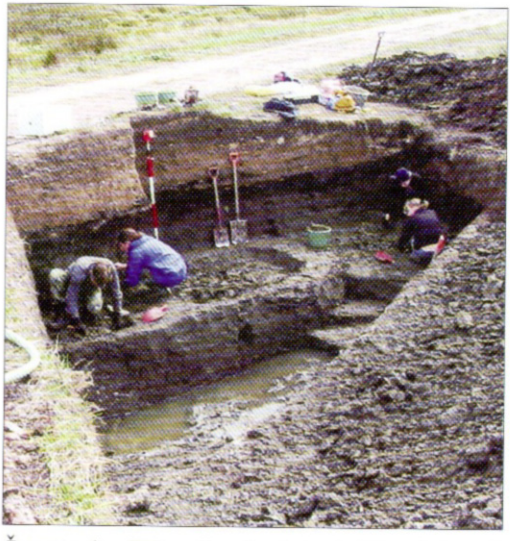

Šventosios IV radimvietės tyrinėjimai: bendras tyrimų vaizdas; tauro ragas *in situ* *(V. Juodagalvio nuotr.)*

Investigations of the finding-place Šventoji IV; overall view of investigations; horn of aurochs *in situ*.